

Zofia Antkiewicz

Świr

Miasta wielu religii.

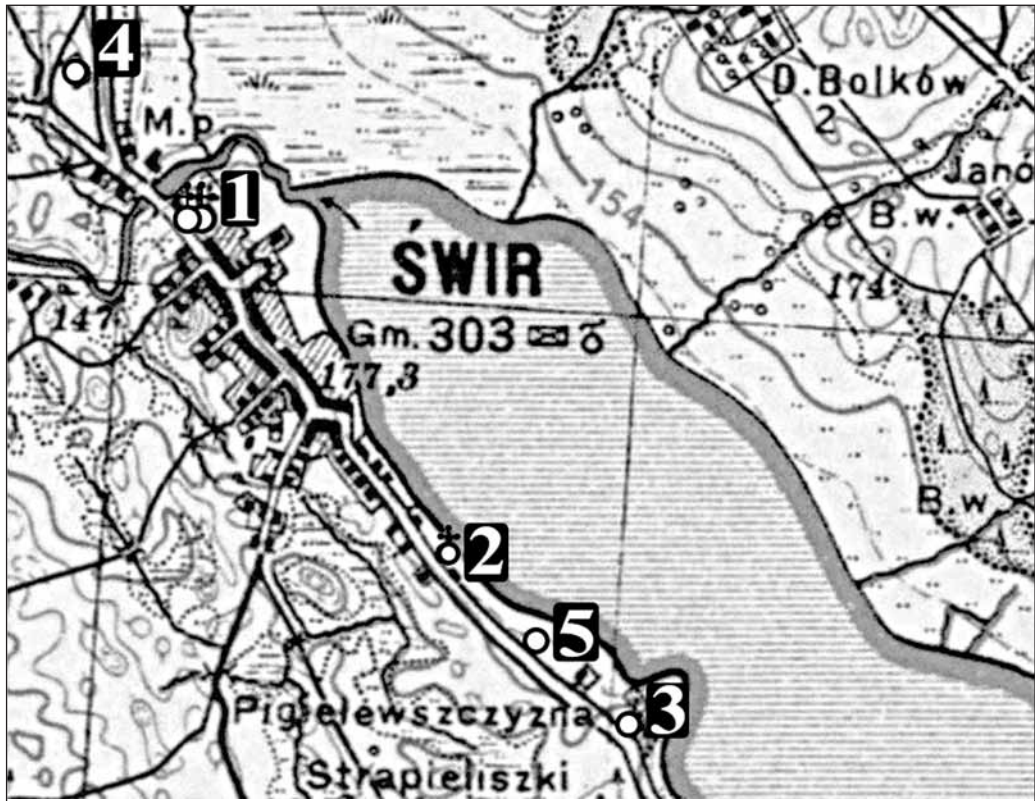
Topografia sakralna ziem wschodnich dawnej Rzeczypospolitej,

pod redakcją Melchiora Jakubowskiego, Maksymiliana Sasa

i Filipa Walczyny, Muzeum Historii Polski, Warszawa 2016, s. 290-292.

Świr

Nazwa miejscowości według niektórych przekazów pochodzi od nazwiska rodu Świrskich, przez długi czas będących jej właścicielami. Miejscowa legenda głosi jednak, że nazwa Świr oddaje stan ducha jego mieszkańców, na których w niewyjaśniony sposób wpływają tajemnicze wiry na Jeziorze Świrskim.

Mapa 41. Świr na mapie WIG z oznaczeniem obiektów sakralnych: 1. kościół parafialny; 2. molenna; 3. kirkut; 4. lokalizacja obecnej cerkwi

Historia miasteczka zaczyna się w XIII w., kiedy to książę litewski Dowmont, syn Rotmunda, miał tu założyć osadę¹. W XIV w. w posiadanie miejscowości weszli książęta Świrscy². Ufundowali oni w Świrze kościół, który można oglądać do dzisiaj. Rodzina, jak wiele innych w okolicy, przeszła pod koniec XVI w. na kalwinizm. Mniej więcej w tym samym czasie miasteczko trafiło na krótko w ręce Radziwiłłów, lecz szybko wróciło do Świrskich. W rękach tej rodziny Świr pozostał aż do jej całkowitego zubożenia, na pewno do połowy XVIII w.

Miasteczko znalazło się na terenie Imperium Rosyjskiego po trzecim rozbiorze w 1795 r. W drugiej połowie XIX w. (na pewno już w roku 1865) Świr w połowie należał

¹ J. Krzywicki, *Świr*, [w:] *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, 11, Warszawa 1890, s. 713.

² <http://globus.tut.by/svir/> (dostęp: 21 XI 2014).

do skarbu państwa, a w drugiej do Jerzego Byszewskiego³. W dwudziestoleciu międzywojennym znajdował się na terenie II Rzeczypospolitej.

W miasteczku w drugiej połowie XIX w. nastąpił duży wzrost liczby mieszkańców – od 589 w 1859 r. do 1643 osób w 1890 r. Podział wyznaniowy świrzan znany jest dla roku 1866, kiedy było ich w sumie 604. Wtedy też w Świrze obecni byli przedstawiciele prawie wszystkich wyznań. Zamieszkiwało go 405 żydów (63,3%), 152 katolików (23,8%), 58 staroobrzędowców (9%), 14 prawosławnych (2,2%), 6 ewangelików (0,9%), 5 muzułmanów (0,8%)⁴. W 2011 r. mieszkało w Świrze ok. 1000 osób⁵.

Obiekty sakralne

Krajobraz sakralny miejscowości jest zdominowany przez **kościół pw. św. Mikołaja**, znajdujący się przy głównej ulicy w centrum. Został ufundowany w 1452 r. przez księcia Jana Świrskiego. Początkowo był budowlą drewnianą⁶. W latach 1570–1598 został opuszczony przez katolików i funkcjonował prawdopodobnie jako zbór, bowiem wtedy Świrscy przeszli na kalwinizm⁷. Kościół wrócił do wspólnoty katolickiej, co mogło być związane ze sprzedażem Świru Radziwiłłom. W 1653 r. świątynia została wymurowana staraniem chorążego oszmiańskiego Fabiana Koziełły⁸. Niektóre publikacje uznają tę datę za rok fundacji kościoła⁹. Obecny wygląd budowli jest efektem prawie całkowitej przebudowy z lat 1908–1909. Wtedy znacząco powiększono świątynię i nadano jej charakter neobarokowy¹⁰. Kościół funkcjonował do 1962 r., kiedy to został przerobiony na montownię traktorów. Zwrócono go wiernym w 1990 r.¹¹

Il. 124. Świr. Kościół parafialny pw. św. Mikołaja

³ J. Krzywicki, *Świr*, [w:] *Słownik geograficzny*, 11, s. 713–714.

⁴ Tamże, s. 713.

⁵ [http://be-tarask.wikipedia.org/wiki/Сьвір_\(вёска\)](http://be-tarask.wikipedia.org/wiki/Сьвір_(вёска)) (dostęp: 4 I 2015).

⁶ J. Krzywicki, *Świr*, [w:] *Słownik geograficzny*, 11, s. 713–714.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 713.

⁹ Np. G. Rąkowski, *Wśród jezior i mszarów Wileńszczyzny*, Warszawa 2003, s. 294.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

Il. 125. Świr. Molenna

Do dziś zachowała się także drewniana **molenna staroobrzędowców pw. Zaśnięcia Bogarodzicy**. Wybudowano ją w 1906 r. na skraju miasteczka¹², nad brzegiem jeziora. Oprócz tego w Świrze funkcjonuje drewniana **cerkiew prawosławna pw. św. św. Cyryla i Metodego** z 1990 r.¹³, położona przy drodze prowadzącej do miasteczka od północy.

O położeniu **synagogi** posiadamy sprzeczne informacje. Miejskowy ksiądz wskazał nam jej prawdopodobną lokalizację w centrum miejscowości. Wirtualny Sztetl wskazuje inne położenie. Pozostałości budynku miałyby znajdować się niedaleko kirkutu, nad brzegiem jeziora, na obrzeżach Świru¹⁴. **Cmentarz żydowski** został odnowiony i ogrodzony przez członków organizacji Hillel. Znajduje się na nim ponad 200 macew¹⁵.

¹² <http://globus.tut.by/svir/> (dostęp: 21 XI 2014).

¹³ Tamże.

¹⁴ <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/swir/11,synagogi-domy-modlitwy-i-inne/39815,synagoga-ul-sowieckaja/> (dostęp: 21 XI 2014).

¹⁵ <http://www.sztetl.org.pl/pl/article/swir/12,cmentarze/32693,cmentarz-ul-nabiereznaja-/> (dostęp: 21 XI 2014).